

KRUMLOVSKÁ MADONA

Jedním z nejkrásnějších a nejceněnějších výtvorů gotického umění na našem území je tzv. Krumlovská madona, která byla těsně před první světovou válkou prodána do Vídně a je dosud ozdobou expozice tamního Uměleckohistorického muzea. O madoně se již mnohokrát psalo v odborné i populárně vědecké literatuře. Na první pohled by se mohlo zdát, že dosavadní poznatky o této soše jsou příliš bohaté, než aby se k nim dalo ještě něco nového dodat. Hlubším rozborem literatury lze však poměrně snadno zjistit, že mnohé z těchto poznatků nejsou vůbec či zcela správné, že nebyla alespoň z části vyčerpána pramenná základna pro objasnění původu a osudů sochy a že mnohá tvrzení jsou vlastně hypotézami. Obecně lze bádání o Krumlovské madoně rozdělit do dvou základních oblastí: do oblasti uměleckohistorické a do obecně historické. Budiž rovnou řečeno, že problematika uměleckohistorická je až na jisté nedoložitelné údaje celkem vyřešena, ale jinak je tomu v oblasti obecně historické, kde se někteří autoři příspěvků s tematikou o madoně dopustili omylů buď z neznalosti písemných pramenů pojednávajících o osudech sochy, nebo tím, že byli o věrohodnosti svých závěrů a úvah, aniž by je podepřeli důkazy, naprosto přesvědčení. Již samotnou touto nepřijatelnou vědeckou metodou bádání se dostali na scestí, k domněnkám, které vykládali jako skutečná fakta. Autor tohoto příspěvku si dal za úkol jednak očistit dosavadní publikovanou zjištění o madoně od případných nesprávností a výmyslů, jednak přispět využitím dosud neznámých písemných pramenů k rozšíření znalostí o osudech uměleckého díla, jemuž se obdivuje každý, kdo je uvidí, a které má nesrovnatelný půvab i jen reprodukované na fotografií.

Bádání o původu a osudech madony do doby jejího objevení v chudém domku na českokrumlovském předměstí se pochopitelně neuzavírá. Autor se jen skromně domnívá, že připravil cestu budoucím badatelům k úplnému odhalení tajemství o původu sochy a je přesvědčen, že pile a znalosti některého z nich, spojené se šťastnou objevitelskou náhodou, jednou tento okruh bádání tří generací historiků s konečnou platností uzavřou.

O soše se prakticky až do roku 1911 vůbec nevědělo. Stála v předsíni malého domku čp. 223 v Českém Krumlově na předměstí Plešivec na okraji ulice s nepříliš vábným lidovým názvem Saugraben. Domek byl v roce 1976 zbourán. Několik okolností pak přispělo k tomu, že se o soše dozvědělo v krátké době mnoho lidí a její původ, stáří i osudy začaly zajímat desítky historiků umění.

Celou akci za získání sochy pro muzejní účely rozvířil 13. července 1913 zemský konzervátor dr. Rudolf Hönigschmid v Praze svým dopisem, ve kterém sdělil Rakouskému muzeu pro umění a průmysl ve Vídni (K. k. oesterr. Museum für Kunst und Industrie in Wien), že se dozvěděl o snahách muzea, uskutečněných „již před delším časem“, o získání sochy do svých sbírek.¹ Protože se povědomí o existenci této vzácné sochy dostalo do široké veřejnosti a socha upoutala na sebe živou pozornost obchodníků s uměleckými předměty, obával se Hönigschmid, že by mohlo být toto vynikající domácí umělecké dílo zavlčeno do zahraničí. Upo-

zornil prý některá muzea v Čechách (neuvádí která) na nutnost získání sochy a zároveň uvažoval o potřebě získat státní příspěvek na její zakoupení. Byl si vědom toho, že žádné z muzeí prostředky na koupi sochy nemá. Dříve, než hodlal zahájit příslušné kroky za opatření subvence, žádal Hönigschmid v citovaném dopise ředitelství muzea o sdělení stanoviska, zda klade na zakoupení sochy váhu.

Odpověď z Vídně nedala na sebe dlouho čekat. Již 19. července 1913 muzeum potvrdilo Hönigschmidovi, že na svém stanovisku, sděleném v roce 1911 purkmistrovskému úřadu v Českém Krumlově, nic nemění a že klade na získání sochy největší důraz. Bylo by Hönigschmidovi mimořádně zavázáno, kdyby se od něho dozvědělo, za jakých podmínek by se dala socha získat a s kým by se mělo o koupi jednat. Tímto dopisem dalo vídeňské muzeum jasně najevo, že zamýšlí získat sochu do svých sbírek. Zda bylo Hönigschmidovi něco známo o korespondenci muzea s purkmistrovským úřadem, ze žádného dopisu nevyplývá.

Dr. Hönigschmid pak muzeu 29. července 1913 sdělil, že by k žádoucímu cíli mohlo vést jediné přímé jednání zástupce muzea s majitelkou sochy. O podmínkách, za jakých by se dala socha získat, nebylo Hönigschmidovi zatím nic spolehlivého známo a nepokládal za správné, aby se nepřímým získáváním informací o ceně sochy předbíhalo jednání s majitelkou. Podle ústní informace přednosty jednoho jihočeského muzea (snad českokobudějovického — JZ), které se o získání sochy též zajímalo, muselo se počítat při koupi sochy nejméně s 10 000 korunami.² Tento předpoklad byl, jak další průběh jednání o koupi sochy ukázal, nesprávný, neboť majitelka žádala za sochu mnohem více.

Po tomto sdělení vídeňské muzeum na nic nečekalo, začalo jednak a od majitelů (výslovně se na tomto místě píše o majitelích, později jen o majitele) se dozvědělo, že za sochu žádají 48 000 K. Byla to částka na české a jistě i na rakouské poměry neslýchaná a zdálo se, že akce za získání sochy nebude dovedena k žádoucímu konci. Bylo-li pravdou, že majitelka žádala zprvu za sochu 10 000 K (a to bylo též nezvykle hodně) a krátce na to 48 000 K, pak si lze tuto nesrovnalost vysvětlit jediné tím, že někdo poradil věci málo rozumějící majitele, aby svůj finanční požadavek zvýšila, nebo jej majitelka sama zvýšila pod dojmem nabídek některého zahraničního obchodníka s uměním. Muzeum hodlalo zahájit jednání o zprostředkování koupě s českokobudějovickým muzeem, jemuž majitelka sochy někdy před 8. srpnem 1913 projevila ochotu přistoupit na nabídku novou, daleko přesahující původních 10 000 K, ale přece jen o 7 000 K nižší, než jaká byla sdělena vídeňskému muzeu. Jestliže by nyní majitelka sochy od této ceny ustoupila, nemohlo by muzeum sochu bez účinné podpory C. k. ústřední komise pro památkovou péči ve Vídni (K. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege in Wien) získat. Ve svém dopise z 8. srpna 1913 pak muzeum dr. Hönigschmida žádalo, aby vedl záležitost v patrnosti a dal muzeu vědět o všech krocích, které majitelé sochy při jejím chystaném prodeji podniknou.³ Dr. Hönigschmid sídlil v Praze a nebylo dost pravděpodobné, aby se častějšími cestami do Českého Krumlova přesvědčoval o stavu záležitosti. Musel mít tedy v místě ně-

1/ Krumlovská madona.
Detail. Kolem roku 1400.
Viedeň, Kunsthistorisches
Museum

jakého spolehlivého a zasvěceného informátora, který by mu o úmyslech majitelky sochy a případných jednáních o jejím prodeji podával zprávu. Přímý doklad o tom se nedochoval žádný, ale ze všeobecných souvislostí lze soudit, že takovým informátorem mohl být jedině fotograf Josef Seidel.⁴ Ten mu také 13. listopadu 1913 poslal snímek sochy (uchoval se ve spisech Památkového úřadu)⁵ a v průvodním dopise mu oznámil, že na ostatních snímcích začal pracovat. Tyto snímky se ve spisech nedochovaly.

Když měl dr. Hönigsmid Seidelův snímek madony po ruce, podal dne 14. listopadu 1913 o soše zevrubnou informaci Ústřední komisi ve Vídni. V dopise výslovně píše o tom, že po stránce uměleckohistorického významu objevil sochu již před několika lety on sám (tj. dr. Hönigsmid)

a nynější adjunkt Rakouského muzea dr. Ernst při společné návštěvě Českého Krumlova. Z textu dopisu vyplývá, že přímým objevitelem sochy byl někdo jiný, snad fotograf Seidel, který Hönigsmida na sochu upozornil. Do doby, než vešla existence sochy v širší známost, byla madona uctívána spíše jako domácí světička než jako umělecké dílo. Po jistém upozornění v létě tohoto (1913) roku na zájem obchodníků s uměleckými předměty o madonu považoval Hönigsmid za svou povinnost informovat o tom vídeňské muzeum. Informátorem, jehož jméno Hönigsmid neuvádí, mohl být nejspíše opět jen Seidel.

Další text dopisu potvrzuje, že vídeňské muzeum jednalo o soše s majitelkou již dříve, jak je výše naznačeno, ale obě strany se na požadované částce za sochu nedohodly. Nyní

se jednání obnovilo. Hönigschmid se nad částkou 48 000 K vlastně ani nepozastavil a nepovažoval ji za přehnanou, jestliže se mělo přihlídnout k neobyčejně vysokým cenám, které se v posledních letech platily za francé, švábské a elsaské skulptury z konce 15. a z počátku 16. století v berlínských obchodech s uměleckými předměty, a k mimořádně umělecké hodnotě a době vzniku sochy. Výše ceny nemohla být podle Hönigschmidova názoru dostatečnou ochranou proti nebezpečí zavlčení sochy do ciziny ve chvíli, jakmile se majitelce podaří získat zájem platebně schopných zahraničních obchodníků. Nevylučoval, jak již bylo naznačeno, ani možnost, že vznesený finanční požadavek se opíral o nabídku, kterou již někdo majitelce učinil. Dr. Hönigschmid se snažil zabránit případnému vyvezení sochy do zahraničí i tím, že upozornil prostřednictvím okresního hejtmanství v Českém Krumlově majitelku sochy na ustanovení dekretu dvorní kanceláře z 3. dubna 1827 o předkupním právu při prodeji uměleckého majetku do ciziny. Pro případ, že by Ústřední komise považovala za nutné zajistit další opatření k ochraně sochy, anebo kdyby byla ochotna umožnit koupi sochy udělením státní subvence, žádal Hönigschmid o další pokyny. Tento passus se dá vyložit i tak, že Hönigschmid považoval za možné a snad i žádoucí, aby sochu získalo některé muzeum v Čechách. Ke své relaci připojil Seidelovu fotografii sochy a žádal Ústřední komisi, aby fotografii zatím nezveřejňovala, neboť socha měla být v souvislosti s jinými jihočeskými sochami z té doby předmětem samostatného pojednání v připravované vědecké publikaci. Tato studie skutečně vyšla s tříletým zpožděním v roce 1917.⁶

V Hönigschmidově relaci ze 14. listopadu 1913 je zaznamenán i první popis sochy, podle něhož byla až na jistá poškození podstavce a okrajů a zadních partií záhybů pláště v dobře dochovaném stavu. Materiál vápenec. O korunkách na hlavách obou postav se Hönigschmid nezmiňuje, čili tam již nebyly.⁷ Jakým způsobem se dostala socha do vlastnictví chudých majitelů domu čp. 223 na Plešivci (mimořádně nejsou tito majitelé dlouho ani jednou uvedeni jménem), nedá se již zjistit, píše Hönigschmid. Údajně ji vykopali při zemních pracích, jak slyšel, neznámo kde a kdy zemřelý otec majitelky domu. Při bohatém dochování soch z konce 14. a první poloviny 15. století na Českokrumlovsku, často v rolnických domech a v kaplích u cest, nepovažoval Hönigschmid soukromé vlastnictví takové sochy v žádném případě za zvláště nápadné.⁸

Ústřední komise ve Vídni považovala za vhodné, aby se socha koupila pro Rakouské muzeum pro umění a průmysl, a poslala tento svůj návrh spolu s Hönigschmidovým dopisem k vyjádření vojenské kanceláři arcivévodě Františka Ferdinanda. Kancelář s tímto návrhem nesouhlasila a pověřila 9. prosince 1913 Ústřední komisi, aby se pro nákup sochy navrhlo jiné muzeum. Na záležitost byl upozorněn ředitel Státní galerie ve Vídni, který slíbil, že se jí ujme. A skutečně, jednání o koupi sochy dostalo nový spád.⁹

Nežli se však jednání Státní galerie s majitelkou sochy rozeběhlo, staralo se ještě ředitelství vídeňského muzea o způsob vyplacení kupní ceny za sochu a podle očekávané odpovědi od úřadu zemského konzervátora v Praze hodlalo zahájit jednání. To bylo 16. prosince 1913. Dne 26. prosince 1913 odpověděl Hönigschmid Vídni, že Ústřední komise počítá s vyplacením subvence v částce 10 000 K ve třech ročních splátkách (1914, 1915, 1916) a že pověřila pražského zemského konzervátora vedením dalšího jednání s majitelkou sochy. Hönigschmid se měl spojit s muzeem, které mělo o koupi sochy zájem.¹⁰ Ministerstvo kultu a vyučování sdělilo 31. prosince 1913 Ústřední komisi, že po jednání s předsednictvem komise přispěje ministerstvo na nákup sochy částkou 10 000 K z účtu pro konzervování a restaurování stavebních a uměleckých památek pro první pololetí roku 1914.¹¹ Tím byla zajištěna tolik potřebná státní subvence a cesta k přímým jednáním se konečně uvolnila.

Ještě v prosinci 1913 se odebral ředitel C. k. rakouské

státní galerie ve Vídni (Direktion der k. k. Österreichischen Staatsgalerie in Wien) dr. Friedrich Dörnhöffer do Českého Krumlova, kde se osobně přesvědčil o mimořádné umělecké a historické ceně sochy. Jeho zkoumání vedlo ke stejným závěrům, k jakým před časem dospěl dr. Hönigschmid. Ředitel galerie pouze dodal, že mu nepřipadá polychromování hlavy madony a Ježíška z doby vzniku sochy. Opatrně hlavy s majitelkou vedlo ke snížení požadované částky 48 000 K na 30 000 K. Řediteli galerie zbývalo z peněz určených na nákupy uměleckých předmětů Státní galerií na rok 1913 ještě 20 000 K, a tak byl schopen s přidělenou subvencí koupit ihned uzavřít. Několik dní po složení kupní ceny odevzli funkcionáři Státní galerie sochu z Českého Krumlova a neporušenou ji uložili v prostorách Dolního Belvederu.

Získání tohoto skvělého uměleckého díla a jeho definitivní zajištění pro stát neznamenal podle názoru dr. Dörnhöffera jen mimořádný zisk ve smyslu zachování památek, ale také velkolepé obohacení vídeňského veřejného uměleckého majetku. Pro vídeňskou galerii to představovalo přímo základní kámen pro její další rozvoj v rámci plnění pracovního programu týkajícího se vzdálené minulosti. Oficiální díky ředitele Státní galerie nesklidil pražský dr. Hönigschmid, z jehož iniciativy všechna jednání o získání sochy vycházela, ale dostalo se ho vídeňské Ústřední komisi „za podnět a za materiální pomoc v této velmi důležité záležitosti“.

Podrobnější popsání okolností, za kterých se uskutečnilo převzetí sochy, naznačuje dopis vídeňské státní galerie Bedřichu Wolfovi, manželovi majitelky sochy v Českém Krumlově, Krásné údolí č. 223, ze dne 19. prosince 1913.¹² Ústřední komisi pak již jen zbylo, aby 14. února 1914 dr. Hönigschmidovi oznámila, že Státní galerie ve Vídni koupila krumlovskou sochu za 30 000 K.¹³

K tématu o nálezu sochy se dr. Hönigschmid vrátil po více než 30 letech v článku Die Entdeckung der Krumauer Maria, který uveřejnila redakce časopisu *Die alte und moderne Kunst* ve Vídni jako repliku na článek v novinách *Die Presse am Sonntag* z 22. dubna 1962 od Pia Maria Plechl(ové) „Ein Maurer fand die schöne Madonna“.¹⁴

V uvedeném příspěvku líčí Hönigschmid, jak objevil madonu, a uvádí některé podrobnosti, které předtím nikdy nepublikoval. Je však otázka, zda se lze s odstupem 50 let bez výhrad spolehnout na paměť a nic nepřidávat a neubírat. V příspěvku se v podstatě praví: V roce 1910 byli dr. Hönigschmid a dr. Ernst upozorněni na jeden snímek fotografa Seidela v Českém Krumlově. Seidel se však již tenkrát ale nepamatoval, v jakém majetku madona byla, když ji fotografoval. Dalo jim proto dost námahy, než sochu našli v předsíni ve výklenku jednoho domu na Plešivci. Okamžitě poznali, že jde o mimořádné umělecké dílo, a podali o tom zprávu svému učiteli univ. prof. dr. H. A. Schmidovi. Ten také na podkladě fotografie soudil o soše stejně jako oni a pokusil se zainteresovat o koupi madony Německou společnost pro podporování věd a umění (Deutsche Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften und Künste). Prostředky, které mohla dát tato společnost pro nákup sochy k dispozici, byly nejen nedostačující, ale v žádném případě ani neodpovídaly požadavkům majitelky a hlavně jejího poručníka. Majitelka — bylo to děvče — řekla, že sochu prodá jen s celým domem, protože se prý obávala, že „by s prodejem sochy odešlo z domu štěstí“.

Když byl Hönigschmid na podzim 1912 jmenován umělecko-historickým konzervátorem v Čechách, považoval za svou povinnost mít sochu stále v patrnosti a především hledět zabránit vývozu sochy do zahraničí. Brzy na to se dozvěděl o snahách německých obchodních kruhů s uměním sochu získat, a proto podal o tom zprávu Ústřední komisi pro památkovou péči ve Vídni jakožto svému nadřízenému místu a navrhl zakoupit sochu do veřejného majetku z prostředků získaných nějakou veřejnou sbírkou a s pomocí subvence ze státních dotací na péči o památky. Na podkladě Hönigschmidova návrhu byla pověřena vídeňská státní ga-

lerie v čele s dr. Dörnhöfferem jednáním o koupi. Jednání bylo brzy ukončeno, takže již v roce 1914 si mohl dr. Hönigschmid sochu prohlédnout v konzervační dílně v Dolním Belvederu.

Jak se madona dostala do majetku domkářky, se nedalo blíže zjistit — snad to bylo dědictví po majitelčině otci, který byl údajně zedníkem. Nevysvětlen zůstal také původ madony. Nabízející se domněnka, že socha byla původně pořízena pro gotický kostel v Českém Krumlově, podle Hönigschmida neobstojí, protože v té době, ze které socha pochází (kolem r. 1400), nebyl kostel ještě zcela přestavěn. Spíše ho charakter a něžné rysy madony a jemnost výtvarného výrazu vedly k domněnce, že socha pochází z hradní kaple. V tomto názoru byl posílen, když se prostřednictvím jednoho archiváře dozvěděl o dvou vydaných odpustkových listinách, vztahujících se k hradní kapli.

Jak lze z vylíčeného snadno zjistit, nevzněl dr. Hönigschmid do celého problému nic podstatně nového. Pozoruhodná je datace 1910, kdy se se snímkem madony prvně seznámil. Údaj o poručíkovi svědčí, že Hönigschmid v té době v Českém Krumlově skutečně byl — majitelka sochy se provdala 6. 2. 1911 a do té doby rozhodoval o jejích majetkových záležitostech ustanovený poručník (nezletilost majitelky byla soudně zrušena až 22. 12. 1913 — nápadná shoda s dobou jednání o prodeji sochy). Novinkou je uvedení jména dr. Schmida a snah Deutsche Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften und Künste o koupi sochy. Těžko ověřitelné je tradované tvrzení (opakuje se v některých dalších příspěvcích o madoně) o ztrátě štěstí pro majitelku domku při prodeji pouhé sochy. Dům také nebyl se sochou prodán. Zřejmým omylem je pasáž o novostavbě českokrumlovského kostela, neboť smlouva se stavitelem je až z roku 1407. Kdo by mohl být oním archivářem, nelze jednoznačně zjistit. Ředitelem tehdejšího schwarzenberského ústředního archivu (dnes Státní oblastní archiv Třeboň — pobočka Český Krumlov) v Českém Krumlově byl na počátku roku 1910 Antonín Mörath, velmi dobrý znalec místních dějin, ale ten 23. května 1910 zemřel a nelze s ním dost dobře v souvislosti s Hönigschmidovým sdělením počítat. Jeho nástupcem se stal Čech Hynek Gross (1859—1945), rovněž odborník na svém místě, a zhruba ve stejné době nastoupil do uvedeného archivu jako konceptní úředník dr. Karl Tannich (1883—1975), který později o madoně v západoněmeckých publikacích dvakrát psal. S dr. Hönigschmidem se mohl znát z Prahy, kde předtím působil. Je však nápadné, že v žádné úřední písemnosti z doby, kdy se vedlo jednání o koupi sochy, není o nějakém archiváři zmínky. Domnívám se, že si dr. Hönigschmid tento detail po odstupu let přidal.

Rovněž v jednom svém drobném článku, uveřejněném v regionálním vlastivědném časopise *Waldheimat* v roce 1930, neuvedl dr. Hönigschmid o původu a osudu sochy žádné podstatné ani nové zprávy.¹⁵

Svědectví o objevení sochy dr. Hönigschmidem podal po letech i jeho syn, povoláním odborný lékař, žijící v Mnichově (1981). V dopise dr. Františku Wischinovi v Linci, Rakousko, popsal dr. Hönigschmid mladší celou historii s madonou, jak mu ji vypravoval otec:¹⁶ Jeho otec byl na výletě v Českém Krumlově s pozdějším historikem umění dr. Richardem Ernstem (Ernst byl absolvovaným právníkem a konceptním úředníkem na Poštovním ředitelství v Praze a vedle toho studoval dějiny umění). Ze zájmu o umění si oba prohlédli archivy českokrumlovských fotografů a přitom našli u Josefa Seidela snímek madony z Plešivce. Seidel se již tenkrát nedovedl upamatovat, kde domek s madonou stál — snímek byl údajně z doby daleko před rokem 1910. A tak se Hönigschmid postavil ráno před poštovní úřad a ukazoval fotografii všem doručovatelům. Jeden z nich sochu poznal a podle získané informace se Hönigschmid s Ernstem dostali do domku čp. 223.

Těžko dnes posoudit, kde je a končí pravda. Pokud lze přijmout tuto informaci, je v ní důležitý údaj, že první foto-

2/ Krumlovská madona. Kolem roku 1400. Stav po restauraci. Videň, Kunsthistorisches Museum

grafie madony, což mohla být i Seidelova i druhého fotografa Wolfa, byla pořízena před uvedeným rokem.

O objevení a o získání sochy do majetku vídeňské galerie píše s některými zajímavými údaji, ale také s nepřesnostmi ve své knize *Zwischen Donau und Moldau* Johanna Herzogenbergová. Cituje v ní výňatek z dopisu (datum neuvádí), který obdržela od dr. Hönigschmida: „V roce 1910 jsme byli dr. Richard Ernst a já (tj. Hönigschmid) upozorněni fotografickým snímkem fotografa Seidela v Českém Krumlově na madonu. Seidel, který měl bohatou sbírku výtečných snímků uměleckých památek a přírodních krás ze Šumavy, si již nemohl vzpomenout, komu socha patří, neboť od pořízení snímku uplynula již delší doba. Dalo nám proto dost námahy, než jsme našli nutný domek na předměstí, v jehož chodbě bezprostředně u vchodu socha stála. Již při prohlížení fotografie nám byla nápadná mimořádná umělecká hodnota a uměleckohistorický význam plastiky a při shlédnutí originálu se změnil tento dojem v úplné nadšení. Protože se nám zdálo, že socha je při způsobu svého umístění vystavena nebezpečí poškození kolemjdoucími nebo mládeží hrající si před domem, považovali jsme za svou povinnost naléhavě upozornit majitelku domku — mladé děvče — na velký 'poklad', který měla ve své madoně. Bylo zcela přirozené, že jsme při našem několikadenním pobytu v Českém Krumlově nekladli našemu nadšení žádné zábrany. Zpráva o našem nálezu se brzy rozšířila po celém městě, jak jsme mohli soudit z četných otázek, které nám byly položeny“.

Autorka knihy Herzogenbergová pak pokračuje:

Pokus o získání sochy do veřejné sbírky ztroskotat na představách majitelky o její ceně. Chtěla přistoupit na prodej jediné tehdy, prodá-li sochu i se svým domem, „neboť se obává, že při prodeji madony opustí štěstí domek“. Ale nadšený učenec (tj. dr. Hönigschmid) nemeškal a podařilo se mu asi o tři roky později prosadit, že byla socha získána Vídní, zvláště když se o ni začal zajímat říšskoněmecký obchod s uměním. Na podporu šťastného zachránění plastiky pro rakouskou veřejnost podařilo se dr. Hönigschmidovi ještě prokázat, že socha pochází skutečně z Českého Krumlova, a sice z hradní kaple. Jakým způsobem se ale dostala do majetku mladého děvčete, zůstalo neobjasněno. Historika nakonec dostala tragickou pointu, kterou šťastný objevitel sochy ještě zažil. Skoro devadesátiletý se sešel s jedním starým Krumlovanem, který o jeho činnosti věděl. Vyprávěl mu, že děvče mělo pravdu: s madonou prodala své štěstí. Když totiž prodej domku a sochy zbohatla a stala se tak „dobrou partií“, přicházelo mnoho mladých mužů a ucházeli se o ni. Nakonec si vzala skutečného budižkničemu, který jí brzy celé jmění rozházel a opustil ji. Ještě po odsunu do Německa často naříkala, že všechno její neštěstí pochází z toho, že si neoplechala Matku Boží.¹⁷

Herzogenbergová se ve svém líčení nekriticky opírala o ústní podání, která jako obyčejně nebyla dost přesná, a proto nejsou její údaje ve všem pravdivé. Nestalo se tak jistě ze zlého úmyslu, ale ze slepé důvěry, že slyšené musí být pravdivé. Vysloveným výmyslem je prodej sochy podmíněný současným prodejem domku a životní osud, lépe řečeno manželství a partner majitelky, o kterém bude ještě pojednáno. Madona byla prodána samostatně, domek prodán nebyl, majitelka byla v době prodeje sochy již dávno provdána a její manžel odešel patrně hned na začátku první světové války na frontu a již se z ní nevrátil. Vdova se po letech provdala podruhé. Sporné je i autorčino sdělení o původu sochy z hradní kaple, neboť v době jednání o prodeji sochy tato okolnost nikomu nepřišla na mysl. Prvně o tom psal až v roce 1962 Karel Tannich a po něm v roce 1963 Theodor Müller.¹⁸

Cokoliv bližšího o původu sochy nevěděl ani bystrý pozorovatel svého okolí, pamětník a literárně činný učitel ve výslužbě Jordan Thür. Ve svém článku z roku 1933 uvádí,¹⁹

že v domku na Plešivci žily matka s dcerou. Socha se dostala do jejich majetku snad z některého opravovaného kostela — nikdo o tom nic nevěděl. Byla zašpiněna prachem a slepičím trusem a stála již za života autorova dědečka někde v rohu v domku. Dr. Hönigschmid prý nabízel jako vyjednavče za dvorní muzeum ve Vídni za sochu mnoho peněz a k tomu navíc jako náhradu jinou sochu madony, kterou majitelky prý skutečně dostaly. Manžel majitelky padl v první světové válce. Vdova se znovu vdala. Její druhý muž se vrátil z fronty nemocný. Peníze se rozešly a do domku přišla bída.

Vezmou-li se v úvahu některé z Thürových údajů, pak stojí za povšimnutí zpráva, že socha stála v rohu již za života jeho dědečka. Thürův otec se narodil v roce 1836, takže by se zpráva dala zařadit zhruba do 2. až 5. desetiletí 19. století. Vzhledem k tomu, že jde o neověřitelný údaj, nelze brát výše uvedenou informaci za skutečně věrohodnou a není třeba se jí dále zabývat. Vysloveně mylné jsou údaje o druhém manželovi majitelky domku a prozatím neověřitelné je tvrzení, že se socha dostala do domku z některého opravovaného kostela.

Pro úplnost je třeba zaznamenat několik zpráv o osudu sochy před jejím prodejem, které zachytil ve svých nepublikovaných vzpomínkách Karel Veselý (nar. 1899), českokrumlovský rodák, literárně činný znalec místní historie a pamětník mnoha událostí ve městě před první světovou válkou i po ní. To, co o madoně věděl a zapsal, řekl mu jeho již dříve zemřelý známý jménem Kalina, který byl údajně bratrancem majitele (!) domku, ve kterém byla madona v roce 1912 (!) objevena.

Socha stála v domku čp. 245 (!) v Krásném údolí. Domek byl v roce 1976 zbořen. Byla to přízemní stavba na tarasu v zahrádce. V době nálezu sochy patřil jistému Schwarzböckovi (podomácké jméno). K objevu sochy přispěl jeden český lékař (nemohl to být nikdo jiný než jediný český lékař ve městě dr. Kulich), který přišel za pacientem a v předsíni uviděl sochu madony. Ptal se, jak k ní přišel, a domácí mu řekli, že ji našli na nějakém smetišti, že ji očistili a postavili v rohu chodby. Lékař vyrozuměl o nálezu pražské Národnímu muzeu, ale mezitím se o soše dozvěděli ve Vídni. Přijeli do Českého Krumlova, aby sochu koupili, ale domácí lidé se ji zdráhali prodat a vymlouvali se, že patří k domku a kdyby ji prodali, že by neměli v dalším životě štěstí a podobně. Zástupci muzea jim nabídli, že koupí sochu i s domkem a že majitelé budou moci bydlet v domku dále. A aby dodali svým slovům náležitý důraz, vysázeli na stůl 30 000 rakouských korun ve zlatých mincích. To zapůsobilo, a tak se dostala socha Krumlovské madony do Vídně. Ti Schwarzböckovi neměli pak skutečně štěstí. Schwarzböck padl na počátku první světové války a peníze se rozešly.

I v tomto sdělení je řada nepravdivých, mylných i těžko ověřitelných údajů. Za povšimnutí stojí pouze zmínka o tom, že nějaký český lékař psal o soše asi v roce 1912 do Národního muzea. Údaj nebyl zatím ověřen.

Prodání českokrumlovské madony do Vídně mělo v české veřejnosti nepříznivý ohlas. V červenci 1918 uveřejnil v *Národě* Jaromír Pečírka článek o tom, že vídeňská státní galerie systematicky doplňovala své sbírky vynikajícími památkami českého umění, mezi nimiž uvedl i madonu z Českého Krumlova. Článek vyzněl, jak v dalším čísle *Národa* psal K. Guth, jako výtku na nedbalost českých muzeí a netečnost i neobětavost českých kruhů. Guth bránil tato zařízení a měl za to, že Pečírka, ač byl úředníkem vídeňské Ústřední komise pro ochranu památek, neznal okolností, za kterých mohlo dojít k vyvezení této a další památky (obraz Truchlicí P. Marie z kaple na Křížovém vrchu u Českého Krumlova) z Čech. Guth byl přesvědčen, že madona patřila jako vynikající dílo české středověké plastiky (domníval se tedy, že je českého původu) nesporně do

Muzea království Českého. Byla však v soukromém majetku osoby, která znala její cenu a podle toho kladla i zvyšovala své požadavky, což dosvědčovala podle Gutha zdánlivě komická okolnost, že majitel (správně ovšem majitelka — JZ) prodával sochu jen s domkem, kde byla umístěna (toto tvrzení, jak již bylo naznačeno, nelze s odstupem času již ověřit — v dostupných původních písemných pramenech úřední povahy však o tom není žádné zmínky — JZ). Zemské muzeum nemohlo pochopitelně při omezenosti dotací na zakoupení sochy pomýšlet. Ředitelství pražského Uměleckohistorického muzea se prý sice snažilo sochu koupit, přestože bylo značně vyčerpáno velkými nákupy sbírek a pozemku na přístavbu muzea, ale konkurence vídeňské státní galerie, která mohla za sochu nabídnout na tehdejší dobu mimořádnou sumu 30 000 korun, zvítězila.²⁰

Pátáme-li po majitelích domu čp. 223, podle jejichž povolání či životním osudu bychom mohli usuzovat, že mohli mít nějaký vztah k madoně, dostaneme se pouze na počátek 19. století. Dům postavil Jakub Tertsch v roce 1803 na zhradě svého domu čp. 180 (staré čp. 166), který právě prodal.²¹ Nově postavený dům od něho převzal 1. února 1807 jeho syn Matěj,²² který zemřel 15. června 1818 ve všeobecné nemocnici ve Vídni.²³ Matěj Tertsch byl povoláním tesař a jeho manželka se jmenovala Růžena.²⁴ Dědicem Matějovým se stal jeho syn Josef Tertsch, rovněž tesař a vysloužilý voják („*verabschiedeter Soldat des k. k. Baron Trapp Infanterie Regiments und bürgerlicher Zimmermann*“).²⁵ Byl patrně dvakrát ženat, protože v roce 1836, kdy přejímal dům po své matce (16. července 1836),²⁶ se ještě uvádí jeho manželka Marie, o které je zmínka v zápise z roku 1819,²⁷ kdežto ve smlouvě z 10. listopadu 1841 se jeho nevěsta jmenuje Barbora Ullmannová.²⁸

Z uvedených údajů nelze dojít k žádnému závěru v souvislosti se sochou.

Po těchto údajích nejsou po dobu 40 let žádné další zprávy o majitelích domu čp. 223 k dispozici, protože se nedochovaly nebo zatím se nedaly nalézt pozemkové, popřípadě jiné knihy navazující na předchozí. Teprve k 14. květnu 1882 lze jako majitelku domu doložit Mariannu Gayerovou, 15. března 1892 Josefa a Terezií Ducho, dnem 12. června 1909 je datována odevzdací listina, podle níž se majitelkou domu stala nezletilá Marie Tuhová. Té byla 22. prosince 1913 vymazána v pozemkové knize poznámka o nezletilosti a poznamenána změna příjmení (provdaním) na Wolfová. To je osoba, která byla do doby získání sochy vídeňskou státní galerií po právní stránce majitelkou sochy. Její osobní údaje: Narodila se 31. května 1894 a v době sňatku byla již sirotkem. Otec se jmenoval Josef Tucho a byl továrním dělníkem, matka Terezie roz. Widýová z Lazce čp. 3. Dne 6. února 1911 se Marie Tuhová provdala za Bedřicha Wolfa, narozeného 6. března 1886, továrního dělníka, do doby sňatku bydlícího v Českém Krumlově, Svatý Duch čp. 145. Byl synem Jakuba Wolfa, krejčího, a Marie roz. Pritschové. Bedřich Wolf odešel do války a byl k 18. únoru 1917 prohlášen za mrtvého. Jeho vdova, Marie Wolfová, se provdala 26. února 1917 za Matěje Zottla, majitele hospodářství čp. 3 ve Sloupenci (narodil se 24. února 1887).²⁹

Z uvedeného výčtu osob, majitelů čp. 223 od Gayerové až po Wolfovou, nelze rovněž usuzovat na jejich souvislost se sochou. Více údajů o majitelích domu nebylo možno zatím získat. Budiž již zde o nich řečeno, že ani jeden z nich nebyl, alespoň ne oficiálně, zedníkem, jako to uvádějí někteří autoři statí o madoně v souvislosti s jejím přenesením z českokrumlovského kostela do domu čp. 223.

Vraťme se ještě k majiteli domu čp. 223 Jakubu Tertschovi. Jestliže Tertsch při stavbě nového domku snad počítal s místem pro madonu, a určité dispozice domu tomu nasvědčují, musel ji už nejspíše mít. Jinak řečeno, madona mohla stát již v domě čp. 180, na jehož zahradě byl dům čp. 223 postaven (staré čp. 166, starší 165). Při podrobné

prohlídce tohoto domu na jaře roku 1983 nezjistil autor tohoto příspěvku žádnou stopu po možné existenci nějakého výklenku či jiného místa vhodného pro postavení sochy. Tím je do jisté míry otřesena věrohodnost názoru některých badatelů, že by mohl být Tertsch prvním z řady majitelů domu čp. 223, který sochu vlastnil, ba dokonce k ní nějakým způsobem přišel.

Někteří autoři uměleckohistorických poznámek o původu sochy³⁰ byli přesvědčeni, že madonu lze ztotožnit se sochou, která stávala v hradní kapli v Českém Krumlově a ke které se údajně vztahuje text dvou listin z roku 1400, uveřejněných v registru v listináři města Českého Krumlova.³¹ Vydavatelé listináře, který vyšel v roce 1908, měli za to, že jde o obraz, neboť výraz *imago* v listinách jim jiný výklad nepřipouštěl („*Diejenigen ... vorm Bilde beten*“).³² V poznámce na s. 202 a v rejstříku na s. 213 píší rovněž výslovně o obrazu. O soše, madoně, jim nebylo zřejmě nic známo, protože se o ní v době příprav listináře do tisku a během tisku samotného obecně nevědělo (ač není vyloučena možnost, že tomu tak docela nebylo — ale to jsou dohady, kterým je třeba se zásadně vyhnout). Výraz *imago* ve středověké latině lze skutečně vyložit jako obraz či socha, prostě zpodobnění. Hodil-li se uměleckým historikům k potvrzení jejich teorie o původu sochy odpovídající výraz socha, nutno to vzít na vědomí. Byli a jsou však i jiní umělci historikové, kteří kladou vznik sochy do doby až po tomto roce, čímž vlastně vylučují možnost, že by se mohlo v listině jednat o madonu. Komu dát za pravdu, nelze-li původ sochy z hradní kaple ani prokázat, ani popřít? Několik úvah k tomu:

1. Hypotézu o původu sochy z hradní kaple v Českém Krumlově prvně uveřejnili Karel Tannich a Theodor Müller³³ a na ně navázali další badatelé.

2. O soše (*imago*), uvedené v poměrně přesném datování, kdy a jak asi se dostala na své místo do hradní kaple. Tomuto poznatku nebyla historiky dosud věnována pozornost, ačkoliv k tomu použité prameny mohly být známy již prvním autorům, kteří spojovali existenci Krumlovské madony se sochou v hradní kapli. Poznátek je zároveň nepřímým důkazem toho, že bádání o původu madony nemůže být zatím definitivně uzavřeno a že stále trvá naděje, že se jednou někomu podaří přijít na kloub záhadě o dvou bodech: a) Jde v listinách z roku 1400 skutečně o madonu? b) Jestliže ano, jakým způsobem, jakými cestami se dostala do malého domku na předměstí Českého Krumlova?

Opatření sochy se v dosavadní literatuře spojuje s majitelem českokrumlovského hradu v té době Jindřichem z Rožmberka. Jindřich se oženil v březnu 1380 (smlouva je z roku 1374) s Barborou, dcerou Jindřicha ze Šaumberka. Měl s ní syna Petra a údajně dceru Ludmilu. Barbora zemřela 5. 3. 1398 a byla pohřbena v rožmberské rodové hrobce v klášterním kostele ve Vyšším Brodě. Jindřich z Rožmberka nezůstal dlouho vdovcem a po roce smutku, jak praví pramen, čili po 5. březnu 1399 se znovu oženil s Eliškou, dcerou Petra z Kravař a z Plumlova. Protože byli snoubenci spolu příbuzní ve třetím, popřípadě ve čtvrtém stupni, nesměli podle církevního práva uzavřít sňatek bez papežova souhlasu. Na jejich prosbu udělil papež Bonifác IX. příslušný dispens a pověřil pražského arcibiskupa Wolframa, aby jim vystavil písemné povolení k sňatku, což se stalo v roce 1399.³⁴

Hned na první pohled zde vzbuzuje pozornost jedna okolnost: Jméno vydavatele povolení k sňatku a vydavatele jedné z odpustkových listin pro *imago* v hradní kapli z 18. března 1400 je totožné: arcibiskup Wolfram. Jestliže se v listině z roku 1400 doslova uvádí „*ceterum ... ostatně jsme se dozvěděli, že v kapli uvedeného hradu Krumlova je nádherné imago přeslavné Panny Marie, kterou věřící hluboce uctívají ...*“, lze z toho vyvodit (bez nároku na naprostou věrohodnost, kterou nelze zatím bez naprostých

pochyb prokázat), že Jindřich, jemuž se dostalo mimořádného papežova pochopení, když mu dal souhlas k uzavření druhého sňatku za naznačených okolností, chtěl jistě vedle jiného vyjádření své vděčnosti uctít tuto blahovůli obstaráním mimořádně pěkné sochy do svého sídla, přispět k rozšíření mariánského kultu a vymoci vydání odpustkové listiny pro ni, což rovněž jistě nebylo zadarmo. Rožmberkovi byly pražské poměry dobře známy a lze mít za to, že věděl i o kamenické huti při sv. Vítu, odkud s největší pravděpodobností pochází několik uměleckých děl z řady Krumlovské madony. Byl nejvyšším purkrabím od 2. dubna 1396 do roku 1398 a v této funkci dlel v Praze ne-li prakticky téměř stále, tak určitě častěji. O dřívějším opatření sochy pro hradní kapli není zpráv a ani známých důvodů.

3. Je nápadné, že ani v jednom dokladu o hradní kapli z pozdější doby se již vícekrát nevyskytuje jakákoliv zmínka o tomto *imagu*, ani se na ně nepoukazuje v žádné souvislosti.³⁵

4. K tomu je třeba položit otázku: Byla socha (*imago*) v hradní kapli či někde jinde na zámku i po tomto roce? Nikde o tom není zmínky. Vzhledem k tomu, že *imago* bylo obdařeno výsadou udělení čtyřicetidenních odpustků tomu, kdo se před ním vkleče pomodlí, což nebyla zcela všední záležitost, ale význačná výsada, nelze s ohledem na náboženské přesvědčení majitelů zámku v průběhu staletí pokládat za možné, aby se obraz či socha dostaly jen tak jednoduše ze zámku (a odtud, byť jistě oklikou, do malého domku k bezvýznamným lidem na předměstí).

Jediný z badatelů, který se nad tím zamyslel, byl zatím jen někdejší českokrumlovský schwarzenberský ústřední archivář dr. Karl Tannich. Domníval se, že se socha mohla dostat z kaple jen v rámci jejích úprav za Viléma z Rožmberka v druhé polovině 16. století.³⁶ Tento názor má svou logiku, avšak neexistuje (zatím) žádná zpráva, která by jeho věrohodnost potvrdila. Chceme-li se pít po pravdě, je třeba využít dalších pramenných možností. Držíme-li se prozatím z pracovních důvodů hypotézy o identitě Krumlovské madony s madonou z roku 1400, dojdeme ke zjištění již dávno známého faktu, že se hradní kaple upravovala a opravovala v polovině 18. století znovu za Schwarzenberků a že by nemusela být vyloučena možnost, že se při této příležitosti mohla socha z kaple (pokud tam ovšem vůbec ještě byla) dostat někam jinam. Když se v roce 1752 připravovaly změny v kapli, přikázal kníže, aby se postradatelné zachovalé předměty rozdaly chudým kostelům na panství, případně jinam, špatné aby se likvidovaly. V seznamu těchto postradatelných předmětů se na straně 4. uvádí, že socha P. Marie držící v rukou Ježíška, která byla spolu se sochou sv. Jana Nepomuckého dříve uložena v černé namožené skříni, byla při této příležitosti postoupena do kostela se schwarzenberským patronátním právem ve Zbytinách na panství Český Krumlov (nyní okres Prachatice).³⁷

To je důležitá stopa, těžko však s jistotou tvrdit, že šlo o hledanou sochu Krumlovské madony.

Chtěli-li bychom sledovat další osudy této sochy ve zbytném kostele, jsme v koncích, neboť se o tom nedochovály žádné archivní zprávy a o soše se ani v pozdějších materiálech v žádné souvislosti nepíše. Kam se poděla? Jsme na stopě? Jestliže ano, bylo vůbec možné, aby sochu z kostela někdo odcizil a odvezl — třeba do Českého Krumlova?

5. K interpretaci listin z roku 1400: Pro překlad termínu *imago* — zda obraz, socha, prostě ztvárnění — jako socha hovoří například text v útech pražské huti u sv. Vítu v Praze z 3. dubna 1373: „In hutta lapicita — Henrich pro V diebus laboris ymaginis sancti Wenceslai XXX gr. sol.“³⁸

O obou možnostech překladu slova *imago*, vyskytujícího se často v odpustcích, se vyjadřuje Josef Hofmann.³⁹

6. Nabízí se myšlenka, že se v oněch dvou zmíněných listinách píše skutečně o obrazu. Madony s Ježíškem bývaly v té době krásně vypraveny, mívaly řezané a drahými ka-

meny vykládané rámy, což mohlo plně odpovídat textu „... sit de pulchro opere imago virginis Marie gloriose“, zatímco socha, i když se jedná o dílo z našeho hlediska skutečně skvělé, nemusela představovat tehdejších lidí o nádherném díle vzhledem k svému prostému pojetí a zpracování tak docela odpovídat.

Dalším rozšířeným názorem o původu madony z kostela sv. Vítu v Českém Krumlově se zabývalo nezávisle na sobě několik badatelů. Zcela jednoznačně se k tomu vyjádřil již zmíněný dr. Tannich. V časopise *Hoam* se zprvu vyslovil opatrně, že socha byla uložena v tomto kostele pravděpodobně⁴⁰ později, v roce 1962 v dalším článku⁴¹ psal již přesvědčivě „Jisté je ...“ (*Sicher ist ...*), aniž by uvedl důkazy, že toto vzácné dílo bylo jako poškozená socha v nějakém vedlejší prostoru kostela. Odtud ji prý při restauračních pracích v roce 1893 (přestavovala se především věž a později se vyměnily dva oltáře — JZ) zaměstnaný zedník dopravil do svého domku na Plešivci (tj. do čp. 223). Tam stála madona, známá jen několika lidem, bezprostředně za domovními dveřmi vlevo v rohu malé předsíně. Jedním z prvních, který její krásu poznal, byl českokrumlovský sochař Mořic Schönbauer, který ji prý také prvně restauroval a pořídil sádrovou kopii hlavy madony. Jeden exemplář odlitku si vzala s sebou jedna rodina odsunutá do Bavorska. Na zadní straně tohoto kusu prý bylo napsáno jméno sochaře a rok, kdy byl odlitek pořízen. Dále pak Tannich uvádí nepodstatné a celkem známé všeobecné informace o prodeji sochy do Vídně.

V Tannichově článku je několik správných údajů (hlavně pokud se týká prodeje sochy), více však nepřesných, nedoložených a nedoložitelných. Předně nebyla podrobným archivním výzkumem objevena ani jediná zpráva o tom, že by majitel domku čp. 223 byl zedník, což samo o sobě dává Tannichovu tvrzení nádech určité nevěrohodnosti. O rozsahu prvních restaurátorských prací nepraví podrobněji nic — snad šlo o pouhé očištění sochy od nečistot.

Z českých publikací se uvádí v knize Františka Dvořáka o Českém Krumlově z roku 1948⁴² že madona patřila k sochařské výzdobě českokrumlovského kostela. Důvody tohoto umístění sochy autor statě nejmenuje.

Opatrnější ve své formulaci s jedním méně přesným údajem byli Vladimír Denkstein a František Matouš v *Jihočeské gotice*.⁴³ V textu knihy si původu sochy nevšímají, ale v poznámce na str. 96 konstatují v souvislosti s datací sochy k době kolem roku 1390, že socha „pochází nepochybně z některého kostela krumlovského, odkud se dostala — neznámo kdy — do soukromého domku na předměstí. Prodána r. 1914 do Vídně.“⁴⁴

K tomu je třeba říci, že dalším kostelem v Českém Krumlově mohl být tehdy pouze kostel Božího těla při minoritském klášteře.

Tvrzení zmíněných a dalších autorů, že by socha mohla pocházet z kostela sv. Vítu v Českém Krumlově, je přinejmenším neopodstatněné. Nikdo z nich si totiž nedal práci, aby prošel inventáři kostelního zařízení, kde by socha musela být zapsána. Zcela mylné je pak už sdělení dr. Tannicha, že socha byla jako poškozená a nepotřebná uložena kdesi stranou v kostele a tam někým objevena a dopravena do domku na Plešivec. Madona nebyla v tak špatném stavu, aby byla k nepotřebě, takže nemohl být důvod k jejímu vyřazení (když nadto je celkem věrohodně známo, že P. Marie i Ježíšek měli ještě nějaký čas před prodejem sochy do Vídně na hlavách korunky). A byla-li by vyřazena, musela být předtím stejně jako obrazy a jiné sochy zapsána v kostelním inventáři — a stejně jako druhá madona, která je v presbytáři kostela dodnes. Tato úvaha dále odporuje Tannichovu názoru, že v případě identity s madonou z roku 1400 se mohla socha dostat ze zámku do kostela za stavebních úprav zámecké kaple za Viléma z Rožmberka v druhé polovině 16. století. Bylo-li by k tomu došlo, byla by zapsána v kostelním inventáři z 23. červen-

ce 1637 a tam není. V inventární položce 35 je sice uvedena socha „Unser (!) liebe Frau mit dem liegenden Jesulein in der Schoss (!)“, což je zřejmě socha identická se sochou popisovanou v inventáři z 31. července 1826, položka 19: „Am Schlusse des Prespitorium links in der Höhe eine Muttergottesstatue mit dem Jesus Kind, welche stafirt und mit 2 vergoldeten Kronen, welche ehemals auf dem Maria Säulenaltar befindlich war, geziert ist. Die Kronen haben 1 Mark 14 loth 10löthiges Silber“. Jiné sochy P. Marie nejsou v žádném inventáři uvedeny.⁴⁵

Pokud je autorovi tohoto příspěvku známo, zabývá se v poslední době zkoumáním osudů českokrumlovské madony kromě něho jen linecký badatel dr. Franz Wischin. Ve svých úvahách došel zhruba k těmto názorům: Madona byla v domě na Plešivci již v době stavby domu v roce 1803 a kvůli ní byl postaven výklenek vlevo od vchodu. Jeden metr silná stěna byla pro zřízení výklenku nutná a nedá se jinak ve vnitřním zdivu vysvětlit. Vnitřní, střední stěny (Mittelmauer) bývaly v takových domcích mnohem slabší. Kdyby se madona dostala do domu až na zlomu 19. a 20. století, nebylo by bylo možno ji umístit v dodatečně vytvořeném výklenku. Staří Tuchovi a Marie Gayerová, majitelé domku čp. 223, neměli s prodejem sochy nic společného. Mezi majiteli domku se neuvádí žádný zedník, který by podle dr. Tannicha mohl najít sochu u sv. Víta. Tucho je roku 1894 veden v matrice jako tovární dělník. Socha váží přes 100 kg a takový předmět se nedal jen tak ze staveniště odnést. V té době se také takové sochy nerozdávaly. Navíc

měli P. Maria i Ježíšek na hlavě volně položené barokní kovové korunky, které zmizely před prodejem sochy. Členové rodiny Tucho si o soše hodně vymýšleli a zamlčeli i existenci korunek. Dr. Hönigschmid se po letech (1962) ve svém článku Die Entdeckung der Krummauer Maria mylil, když uvedl, že otec majitelky sochy byl zedník.⁴⁶ Dr. Wischin prostudoval též vídeňské archivní materiály a hodlá své poznatky shrnout v připravované publikaci.

Vysoce ceněná socha Krumlovské madony byla restaurována v roce 1981 v restaurátorských dílnách Spolkového památkového úřadu ve vídeňském Arsenálu, řízených dr. Manfredem Kollerem. Socha musela být v první řadě konzervována. Po podrobném vyšetření pod mikroskopem byly pod silnou vrstvou nečistot nalezeny zbytky přemalby, které překrývaly původní malby na kameni.⁴⁷

V předloženém příspěvku jsme se snažili odhalit výmysly a polopravdy, které se o původu a osudu Krumlovské madony během let nashromáždily. Mnohá z tvrzení starších autorů nelze dnes pro nedostatek písemných podkladů ani potvrdit, ani vyvrátit. Zcela nově byly vyličený okolnosti, za kterých byla socha prodána v roce 1913 do Vídně. K otázce, zda socha pochází z hradní kaple či z kostela sv. Víta či nikoliv, se budou muset znovu vrátit budoucí badatelé. Směr bádání by se měl nadále zaměřit na průzkum archivních pramenů v pobožce Státního oblastního archivu Třeboní v Českém Krumlově a Okresního archivu tamtéž, což si vyžádá nemálo času a námahy.

¹ Podle jedné zmínky uvedené v dopise C. k. rakouského muzea pro umění a průmysl ve Vídni (K. k. oesterr. Museum für Kunst und Industrie in Wien) ze dne 19. července 1913, adresovaném německé sekci Úřadu zemského konzervátora v Praze (Landeskonservatorat für Böhmen, deutsche Sektion), jednalo toto muzeum o získání sochy již v roce 1911. Tehdy také sdělilo českokrumlovskému purkmistrovskému úřadu, že klade na získání sochy největší váhu. Tento přípis nebyl v archiváliích města Český Krumlov, uložených v Okresním archivu v Českém Krumlově, zatím nalezen. Státní ústřední archiv Praha (dále jen SÚAr P), ZPÚ, kart. č. 8.

² SÚAr P, ZPÚ, kart. č. 8.

³ Tamtéž.

⁴ J. Seidel (1859–1935), fotograf a zakladatel místní organizace sociálně demokratické strany v Českém Krumlově. Pocházel z Děčína, vyučil se fotografem a koncem osmdesátých let se stal pomocníkem v jednom českokrumlovském fotografickém závodě. Později se osamostatnil, postavil si vlastní dům a ateliér a stal se trvale známým svými snímky míst, přírodních krás a zajímavostí z jižní Šumavy. Do první světové války se obětavě účastnil politického života jako mluvčí dělnictva.

Bavorský badatel P. Praxl pokládá J. Seidela za vlastního objevitele Krumlovské madony. Své poznatky čerpal z ústního sdělení někdejšího českokrumlovského archíváře dr. K. Tannicha po jeho odsunu do Německé spolkové republiky.

P. Praxl, Die photographische Entdeckung des Böhmerwaldes. Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte, Kunst und Volkskunde XXIII, Passau 1981, s. 98–102.

⁵ SÚAr P, PÚ R, kart. č. 32.

⁶ R. Ernst, Die Krumauer Madonna der k. k. Staatsgalerie. Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der k. k.

Zentralkommission für Denkmalpflege XI, 1917, Wien 1917, s. 109–131.

Studie R. Ernsta byla první z řady prací, které se zabývají Krumlovskou madonou. Byla napsána krátce po převezení sochy do Vídně ještě před vypuknutím první světové války a byla v témže roce vysázena. V důsledku autorova povolání do válečné služby se zdržely korektury a tisk, takže studie vyšla s větším časovým odstupem, aniž by byl autor mohl využít nové literatury o tomto tématu, která mohla během let 1914–1917 vyjít. Nová jiná práce však v té době nevyšla.

Ernst se ve své studii zabývá popisem sochy a jejím restaurováním a porovnává ji s jinými sochami vzniklými ve stejné době. Jak a odkud se socha dostala do domku na Plešivci v Českém Krumlově nedá se podle autorova názoru již zjistit. Lze mít za to, že pochází z Českého Krumlova nebo z jeho nejbližšího okolí a že jižní Čechy jsou po stránce umělecko-historické její vlastí. K tomuto názoru ho opravňovalo srovnání s poměrně početnými výtvarnými díly v této oblasti ze stejné doby. Vznik sochy klade do doby kolem roku 1400.

⁷ Výpovědím majitelů o soše nelze příliš věřit, protože dr. Hönigschmid a dr. Ernst v jedné závažné věci obelhali. Zamlčeli totiž, že madona i děťátko měly barokní kovové koruny na hlavách, které snad již dříve někomu prodali. Existuje totiž, což málokdo ví, jeden snímek madony od druhého českokrumlovského fotografa Wolfa, který byl pořízen několik let před Seidelovým v předsíni domu čp. 223. Na tomto snímku jsou na obou hlavách korunky. Fotografie J. Seidela z pozdější doby tyto korunky již nemá.

Údaj z dopisu dr. Františka Wischiny z Lince, Rakousko, z 19. října 1981, adresovaného Státnímu oblastnímu archivu v Třeboní.

Fotograf J. Wolf otevřel svůj závod v Českém Krumlově

v Parkánu 1. ledna 1894. Jeho ateliér zde stál až do padesátých let.

⁸ SÚAr P, PÚ R, kart. č. 32.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ SÚAr P, ZPÚ, kart. č. 8.

¹¹ SÚAr P, PÚ R, kart. č. 32.

¹² „Po dohodě s c. k. ministerstvem pro vyučování Vám nyní mohu sdělit, že Vaše socha madony bude koupena za cenu, kterou jste mi jmenoval, tj. za 30 000 korun pro C. k. rakouskou státní galerii. V pondělí 22. prosince dopoledne se k Vám dostaví zástupce C. k. rakouské státní galerie pan cisařský rada Cehak, aby od Vás převzal sochu a vyplatil Vám smlouvenou kupní cenu, čímž se koupě uzavře. Pan Cehak přiveze s sebou připravenou bednu a pomocné síly potřebné pro zabalení sochy. Doufám, že budu již moci dát panu Cehakovi s sebou novou sochu madony, kterou jsem Vám vedle uvedených cen slíbil. Žádám Vás, abyste v uvedeném dopoledni byl doma a zúčastnil se předávky. Při převzetí peněz podepište pro pořádek kvitanci.“

Na tom přípisu je zajímavé, že byl adresován Bedřichu Wolfovi jako majiteli sochy, což nebylo nikdy předtím uvedeno. V pozemkové knize uložené u Okresního soudu v Českém Krumlově je jako majitelka domu a tím i sochy vedena Marie Wolfová roz. Tuchová. Tuto okolnost lze vysvětlit jedině tím, že Wolf jednal jako muž za svou manželku, která se ve finančních záležitostech patrně příliš nevyznala.

Za laskavé sdělení textu tohoto dopisu děkuji panu dr. F. Wischinovi z Lince.

Náhradní madona, o níž je zmínka ve výše citovaném přípisu, byla Wolfovi skutečně dodána. Dnes je uložena v Okresním muzeu v Českém Krumlově.

¹³ SÚAr P, ZPÚ, kart. č. 8 a PÚ R, kart. č. 32.

¹⁴ R. Hönigschmid, Die Entdeckung der Krumauer Maria, v: *Die alte und moderne Kunst*, Wien. Bližší údaje neznámý. Prof. dr. Rudolf Hönigschmid byl v letech 1912–1936 zemským konzervátorem pro umělecko-historické památky v Čechách, v letech 1925–1936 vedoucím Státního památkového úřadu v Praze. Výmysly o prodeji sochy s domem a o ztrátě štěstí její majitelky, na které Hönigschmid naráží, se opakují v několika pracích jinak seriózních autorů. Majitelka sochy se prý zdráhala prodat sochu samu o sobě, ale jen s domkem, patrně aby se odstěhovala a koupila si jiný dům, „protože se obává, že při prodeji madony opustí domek štěstí“ (Hönigschmid). To není pravda, socha byla prodána sama o sobě a v dochovaných písemných pramenech není ani jedné zmínky o tom, že by si její majitelka kladla podmínku, že sochu prodá pouze s domem.

V této souvislosti se také vykládá, že při prodeji sochy její dosavadní majitelka zbohatla a stala se „dobrou partií“. Ucházelo se prý o ni mnoho mladých mužů, až nakonec padla na jednoho budižkničemu, který její jmění brzy rozházel a opustil ji. (P. Baronin von Herzogenberg, *Zwischen Donau und Moldau*. München 1968, s. 281.) Ani to není pravda. Její první muž padl v první světové válce a neměl vůbec možnost peníze utratit. Majitelka se vdala po druhé a její druhý manžel už nemohl penězi získanými z prodeje sochy prakticky disponovat.

¹⁵ R. Hönigschmid, Die Muttergottes von Krumau. *Waldheimat* VII, Budweis 1930, s. 81.

¹⁶ Údaj z dopisu dr. Františka Wischiny z Lince, Rakousko, z 19. října 1981, adresovaného Státnímu oblastnímu archivu v Třeboni.

¹⁷ J. Baronin von Herzogenberg, *Zwischen Donau und Moldau*, s. 280–282.

¹⁸ K. Tannich, Zur Geschichte der „Krumauer Madonna“ und der „Mater dolorosa“ am Krumauer Kreuzberg. *Hoam - Monatsschrift für die Böhmerwäldler* XV, Folge 5, Mai 1962, s. 2–6. — Th. Müller, *Kunst-Chronik* XVI, 1963, s. 287.

¹⁹ J. Thür, Die Madonna von Krumau. *Waldheimat* X, Budweis 1933, s. 60.

²⁰ K. Guth, Kdo je vinen? *Národ*, 1918, č. 29, s. 366–367.

²¹ N. Urban von Urbanstadt, *Geschichte und Beschreibung der befreiten Berg- und Schutzstadt Krumau*. Krumau 1841, r. 404. Kopie opisu této kroniky pořízeného v roce 1903 je uložena ve Státním oblastním archivu Třeboň, pobočka Český Krumlov (dále jen SOA ČK).

²² Okresní archiv Český Krumlov (dále jen OA ČK), Městský úřad Český Krumlov, sign. B II 2d, 2943, fol. 129 1/4.

²³ Tamtéž, fol. 197 3/4.

²⁴ OA ČK, B III B 2, fol. 19b, 20a.

²⁵ OA ČK, III B 4, 1798–1851.

²⁶ Viz pozn. 24.

²⁷ Viz pozn. 23.

²⁸ Viz pozn. 25.

²⁹ Okresní soud Český Krumlov, pozemková kniha města Český Krumlov, vložka 679.

³⁰ Z těchto autorů uvádím dva, jejichž výklad je nepřesvědčivější: A. Kutal opatrně uvádí ve svém *Českém umění gotickém*, Praha 1972, s. 121: *Není vyloučeno, že se ke Krumlovské madoně vztahuje zpráva z r. 1400, na niž nedávno upozornil Müller. Lze předpokládat, že vznik sochy je spjat s pražským dvorním okruhem.* — Druhý z autorů J. Homolka (v: *Katalog „Die Parler und der Schöne Stil 1350–1400. Europ. Kunst unter den Luxemburgern“*. 2. Köln 1978, s. 686) považuje Mistra krumlovské madony za legitimního dědice — nástupce Petra Parléře z okruhu jeho široké tvůrčí oblasti. Bližší údaje o původu a místě vzniku sochy však neuvádí. U popisu sochy konstatuje, že pochází z Českého Krumlova, snad (J. H.) z hradní kaple. Datuje ji na podkladě odpustkového listu z roku 1400 (cituje pasáž, že je „*de pulchro opere*“). Z odpustkového listu vychází podle něho najevo, že socha byla již tehdy vystavena. Tento údaj spojuje s madonou.

Killian Schacherl opakuje v publikaci *Böhmen, Kulturbild einer Landschaft* (München 1971, s. 170–171) známé údaje o soše: Doba vzniku kolem roku 1400, domnělý původ z hradní kaple.

³¹ V. Schmid und A. Picha, *Urkundenbuch der Stadt Krumau in Böhmen*. 1. Prag 1908.

³² Tamtéž, s. 137.

³³ K. Tannich (cit. v pozn. 18), s. 2–6.

³⁴ *Fontes rerum Austr.* 1, VI, s. 73.

M. Klimesch, *Norbert Heermann's Rosenberg'sche Chronik*. Prag 1897, s. 73.

³⁵ SOA ČK, Vs Český Krumlov, sign. I 3P No 36c.

³⁶ K. Tannich (cit. v pozn. 18), s. 2–6.

³⁷ Záznam v inventáři zámecké kaple v Českém Krumlově z roku 1716: *Castl so schwarz gepaitzt und mit dem kleinen Altarl nebst der Capellen Thier stehend ist, worinen die Statue des heyl. Joannis von Nepomuk und oberher auch die Statua unser lieben Frauen mit auffn Händten haltenden Jesu Kindl sich befinden.*

V předcházejících inventářích tento záznam není a v tomto se objevuje prvně bez jakéhokoliv vysvětlení. Po odevzdání sochy do kostela ve Zbytinách v roce 1752 se v dalších inventářích pochopitelně již neuvádí. SOA ČK, Vs Český Krumlov, sign. I 3Ka 54f. ... *auch die Statue unser lieben Frauen mit auffn Händten haltenden Jesu Kindl, welch letztern anjezo in Casten aufbehalter sich befindet.*

Tamtéž, záznam z roku 1724. Podobně záznam z roku 1740 u sign. I 7J 11, fol. 1b.

³⁸ J. Homolka, (cit. v pozn. 30), s. 653, 686.

³⁹ J. Hofmann, „*Altenmarkter Chronik*“ zur 900. Jahrfest der Pfarre Altenmarkt im Pongau. Salzburg 1974, s. 70.

⁴⁰ K. Tannich (cit. v pozn. 18), s. 2–6.

- 41 K. Tannich, Die St. Veits-Pfarrkirche zu Krumau. Hoam, Waldkirchen, s. a., s. 26—29. Zvl. otisk.
 42 F. Dvořák a druzi, *Český Krumlov a jeho život a umělecký růst*. Praha 1948, s. 53.
 43 V. Denkstein a F. Matouš, *Jihočeská gotika*. Praha 1953.
 44 Tamtéž, s. 48—49, pozn. 16.
 45 OA ČK, Prelatura Český Krumlov, sign. F-1, bal. č. 99.
 46 Viz pozn. 16.

47 K. H. Raschitz, Die gerettete Schönheit. *Neue Kronenzeitung*, Wien 4. 1. 1982, s. 14.

Závěrem děkuji panu dr. Františku Wischinovi, Linec, Rakousko, za poskytnutá sdělení o stavu jeho bádání o Krumlovské madoně a panu Dipl. Ing. Robertu Baldassarimu a jeho paní Hermině Baldassariové, Maria Enzersdorf, Rakousko, za obstarání literatury o madoně a za zájem, který věnovali mému bádání.

DIE KRUMAUER MADONNA

Eine der schönsten und wertvollsten Schöpfungen gotischer Kunst auf böhmischem Gelände ist die sog. Krumauer Madonna, die kurz vor dem ersten Weltkrieg nach Wien verkauft wurde und bisher die ständige Ausstellung des Kunsthistorischen Museums schmückt. Es wurde mehrmals schon in fachlicher und populärwissenschaftlicher Literatur über sie geschrieben und könnte auf ersten Blick scheinen, daß zu den bisherigen Erkenntnissen nichts neues hinzugefügt werden könnte. Durch tiefere Analyse der Literatur allerdings kann man ziemlich leicht feststellen, daß manche dieser Erkenntnisse überhaupt nicht oder völlig unrichtig sein müssen, daß die Quellenbasis nicht erschöpft worden ist und manche Behauptungen lediglich Hypothesen bleiben. Der Autor dieses Beitrags nahm sich vor, bisher veröffentlichte Behauptungen zu läutern von etwaigen Fehlern und Erfindungen, wie auch unter Verwendung bisher unbekannter Quellen die Kenntnisse über die Schicksale dieses Kunstwerkes anzureichern. Über das Bildwerk war bis 1911 überhaupt keine Kenntnis vorhanden gewesen. Es stand in Vorraum eines kleinen Hauses KN. 223 Böhmisches Krumau am Stadtrande, das Haus wurde 1976 abgerissen. 1913 regte der Prager Landeskonservator Dr. Rudolf Hönigschmid durch einen dem K. k. oesterr. Museum für Kunst und Industrie in Wien adressierten Brief die Aktion zur Erwerbung des Stückes aus dem Privateigentum an. Hönigschmid zufolge drohte die Gefahr, daß dieses Kunstwerk nach dem Ausland verschleppt werden könne, d. h. jenseits der Monarchie, es wäre also angebracht, es von staatlichen Mitteln zu erkaufen. Das Museum zeigte sich daran interessiert, wiewohl die Inhaberin ursprünglich 40 000 K verlangte. R. Hönigschmid vermittelte den Kauf, bewertete das Bildwerk als Erster und trug dazu bei, daß das Bildwerk nach komplizierten langgezogenen Verhandlungen für 30 000 K Ende 1913 erkauft wurde, für K. k. Österreichische Staatsgalerie in Wien.

Nach Beschreibung der Umstände, unter welchen das Bildwerk nach Wien verkauft wurde, befaßt sich der Autor mit nachträglichen Mitteilungen über den Verkauf, strittigen

oder irrigten Informationen, die in einigen Aufsätzen erschienen, und mit dem Nachhall der verwirklichten Transaktionen in der tschechischen Öffentlichkeit. Ferner wird zum Gegenstand der Untersuchung die Feststellung der Hausinhaber KN. 223, aus deren Beruf oder Lebenslauf gewisse Schlüsse über die Herkunft der Madonna gefolgert werden könnten. Nur zum Beginn des 19. Jahrhunderts reicht diese Untersuchung zurück, als das Haus erbaut worden war. Von Namen und Berufstätigkeit ist nichts in diesem Zusammenhang zu folgern. Seiner kritischen Untersuchung unterzog der Autor auch Ansichten, daß die Madonna ursprünglich mit der durch zwei Urkunden vom J. 1400 bezeugten Madonna in der Burgkapelle von Böhmisches Krumau identisch ist. Imago in diesen Urkunden kann ebensogut ein gemaltes Bild bezeichnet haben. Die zuerst von K. Tannich und Th. Müller gelüftete Hypothese ist durch kein Schriftstück belegbar, seit Anfang des 17. Jahrhunderts fehlte das Bildwerk (oder das Bild) in der Kapelle laut alten Schloßinventaren, die Fortschaffung ist nicht belegbar. Nicht erwähnt wird die Madonna auch in Inventaren der St. Veitskirche — keinen Glauben kann man also Behauptungen etlicher Autoren über die Ausstellung in dieser Kirche schenken.

Im Schluß macht Autor auf gegenwärtige Forschungen von Dr. Wischin in Linz aufmerksam, die von anderen Positionen ausgehen, und an neuzeitliche Restaurierung des Bildwerkes in Werkstätten des Bundesdenkmalamtes im Wiener Arsenal.

Forschungen über Herkunft und Schicksale der Madonna bis zu ihrer Aufdeckung im ärmlichen Haus der Krumauer Vorstadt wird damit begreiflicherweise nicht abgeschlossen. Der Autor hält dafür, daß er künftigen Forschern den Weg zur gänzlichen Enthüllung der die Herkunft des Bildwerkes umspinnenden Geheimnisse geebnet hat und ist der Überzeugung, daß der Fleiß und die Kenntnisse eines von ihnen, in Verbindung mit glücklichem Zufall, einmal für allemal den Kreis von Forschungen dreier Generationen schließen wird.

Deutsch von Rudolf Chadraba